

VPRAŠANJA**Naštev razlike med pravoslavno in katoliško Cerkvijo.**

KATOLIKI	PRAVOSLAVCI
Papež	patriarhi
celibat	Se lahko poročajo do posvetitve
Obredni jezik latinščina (do l. 1960 → potem nacionalni)	Nacionalni jeziki
Tloris cerkve – latinski križ	Grški križ

Naštev in opiši dolžnosti podložnikov.

Plačevati so morali malo (prispevek za grajsko gospodinjstvo) in veliko pravdo (plačilo najemnine za zemljo-žito, vino, živina), desetino, primščino (dajatev ob prevzemu najete posesti); opravljali so tlako (delovna obveznost).

Naštev sloje meščanskega prebivalstva. V mestih so živeli:

Pravi meščani: trgovci, obrtniki, delavci, služničad mestne gospode

Nemeščani: plemstvo, duhovščina, Judje, služničad plemstva

Naštev težave srednjeveških trgovcev.

Slabe prometne povezave, razbojniki (povezovali v karavane), lastniki gradov na svojih posestvih svoja pravila (če blago pade na tla, pripada njemu), mitnine, mostnine, cestnine, brodnine, mestna pravila (obvezno večdnevno skladiščenje blaga), več vrst denarja,

Razpredelnica-trgovanje med Ameriko in Evropo (80).

IZ AMERIKE V EVROPO	IZ EVROPE V AMERIKO
Puran, lama, činčila	Konj, osel, kokoš, prašič, miš, podgana
Krompir, koruza, paprika, paradižnik, kumare, fižol, kakav, vanilija, bombaž, kavčuk, kikiriki, lešnik, kostanj, papaja, avokado, ananas, rdeče jagode, maline, robidnice, tobak, orhideje,...	Sladkorni trs, kava, banane, čaj, riž, pšenica, ječmen, rž, soja, leča, zelje, solata, špinača, peteršilj, ... murva, lan konoplja, breskve, marelice, jabolka, hruške, pomaranče, limone, vrtnice
Kanu, viseča mreža, barvila	Železo, obdelovanje stekla, smodnik

V renesansi se središče prenese na človeka.

književnost – človek na prvem mestu, opisovanje ljubezni, odnos do Cerkve, vsakdanje življenje (Petrarca, Boccaccio, Alighieri), **Medicina** – Paracelsus-posveča se etičnim vprašanjem medicine, človeka obravnavajo celostno, **Umetnost** – zgledujejo se po antiki, človek bolj realističen, uporaba zlatega reza,...

Naštev smeri reformacije.**Smeri reformacije:****Luterani**

Kalvinisti – meščanska smer (Nizozemci) > delaj, živi skromno, moli kolikor časa ti ostane. Francoski kalvinisti so HUGENOTI.

Anglikanci – vladarska smer > kralj je vrhovni cerkveni poglavar (Henrik VIII)

Anabaptisti (za ponoven krst)

Štíftarji (za gradnjo cerkva)

POJMI

SHIZMA IN RAZLIKE – cerkveni razkol (1054 → med katoliško in pravoslavno. Vzrok: papež in bizant. Cesar - kdo bo imel večjo vlogo, Povod: spor o kvašenem in nekvašenem kruhu)

INVESTITURA – podeljevanje cerkvenih služb (in s tem dohodkov in ozemlja) višji duhovščini

INVESTITURNI BOJ – boj med papežem in cesarjem za pravico do opravljanja investiture. Konča se z wormškim konkordatom 1122 (podpiše Henrik V., pravico do imenovanja nadškofov ima papež)

KRIŽARSKE VOJNE – vojne med muslimani in križarji (kristjani) za osvoboditev Svete dežele in Jeruzalema. (11.-15. Stol.)

STOLETNA VOJNA – (med 14. In 15. Stol.) vojna med Francijo in Anglijo za nasledstvo na francoskem prestolu in oblast nad flamskimi mesti. Zmagajo Francozi, Anglija izgubi veliko vsa kontinentalna ozemlja razen Calaisa.

REKONKVISTA – Obdobje v zgodovini Pirenejskega polotoka, ko so Španci in Portugalci pridobili nazaj ozemlja, ki so jih zasedli Arabci

TEMPLJARJI – najpomembnejši viteški red, ki se je zaobljubil uboštvu, čistosti, pokorščini in varovanju romarjev na poti v Jeruzalem. Uniči jih Filip Lepi l. 1314 (na grmadi zažgan Mojster)

CEHI – združenje obrtnikov iste stroke

MESTNI ZRAK OSVOBAJA – Če je podložnik zbežal v mesto in je v njem preživel eno leto, je postal meščan in s tem osebno svoboden.

MITNINA – pristojbina za trgovsko blago, ki so jo morali plačati trgovci ob vstopu v mesto

HANSA – združenje trgovskih cehev severnonemških mest

ROMANIKA – evropski umetnostni slog od 11.-13. Stol. Značilne so preproste in masivne stavbe s polkrožnimi loki in oboki.

GOTIKA – evropski umetnostni slog od 12.-15. Stol. Značilne so visoke stavbe s šilastilimi loki in visokimi okni.

INKVIZICIJA – cerkveno sodišče (nastalo v 13. Stol.), ki je zatiralo krivoverstvo in čarovništvo (Klek, Grintovec, Slivnica-čarovnice). Najprej je bila namenjena Katarom. Vendar pa Cerkev ni nikoli mogla sama kaznovati heretike, saj ji je to prepovedoval kanonski zakon oz. njen nauk. Inkvizicija je le sodila in izobčila krivoverce, kaznovale so jih civilne oblasti. Sodno oblast je imela le nad krščeniimi (kar pa je predstavljalo večino takratnega prebivalstva). Nekiščeniim so lahko zaradi krivoverstva sodile civilne oblasti (večino čarovniških sojenj je potekalo na civilnih oz. posvetnih sodiščih).

SKRIPTORIJ – Prepisovalnica (v samostanih)

SHOLASTIKA – srednjeveška filozofska metoda, ki je hotela verske resnice dokazati z razumskimi dokazi.

DEDUKTIVNA METODA – metoda od splošnega h konkretnemu (uvede Tomaž Akvinski v 13. Stol.)

DEŽELA – so upravne enote znotraj države. (slovenske dežele nastale od 11. Do 13. Stol.)

FEVDALIZEM – srednjeveška družbena ureditev, ki temelji na podeljevanju posesti vazalom (vazal, senior, dominikalna in rustikalna posest+srenjsak zemlja=fevd)

GERMANIZACIJA – širjenje nemškega jezika, šeg, navad in kulture med druge narode.

MANUFAKTURE - oblika obrtne proizvodnje iz časa zgodnjega kapitalizma, ki temelji na delitvi (ročnega) dela

ZALOŽNIŠTVO – oblika proizvodnje, pri kateri bogati trgovci zalagajo kmete s surovinami, ti pa delo opravljajo doma.

HUMANIZEM – evropsko kulturno in filozofsko gibanje, ki se naslanja na antično tradicijo in poudarja individualizem.

RENEZANSANS – evropsko kulturno gibanje med 14. In 16. Stol., ki se naslanja na antiko in postavlja človeka v središče kot najvišjo vrednoto.

POLIHISTOR – poznavalec mnogih strok (npr. Valvasor, Leonardo DaVinci)

REFORMACIJA – ali protestantizem je versko, kulturno in politično gibanje za prenovo katoliške Cerkve.

RELIKVIJE – posmrtni ostanki ali predmet, ki so povezani z življenjem svetnikov

SIMONIJE – prodaja cerkvenih služb

CELIBAT – samski stan duhovnikov

HUGENOTI – francoski kalvinisti

KAJŽARJI – pripadnik preprostega sloja, revni kmet, ki ima kajžo (majhna preprosta kmečka hiša) z vrtom, hlapce in dékle.

ČRNA VOJSKA – vojska deželnega plemstva, v kateri so bili kmetje in podložniki.

STARA PRAVDA – V kmečkih uporih v 16. stoletju so se kmetje bojevali "za staro pravdo", torej za višino dajatev, kot so bile določene prej.

ABSOLUTIZEM – Absolutizem je oblika vladanja, pri kateri ima vladar popolno in neomejeno oblast, o vseh stvareh pa odloča sam. Pri tem plemstvo nima nobene moči, ima pa določene privilegije. Absolutist se naslanja na plačane uradnike iz vrst nižjega plemstva, na plačano vojsko ter na Cerkev.

MERKANTILIZEM – gospodarska politika v času absolutizma (začetnik Colbert), ki temelji na načrtnem razvijanju gospodarstva in zunanje trgovine. Finančni, gospodarski in upravni sistem (gospodarska politika), katerega cilj je bil poenotenje denarja, mer, gradnja cest, razvoj manufaktur, poudarek na izvozu in omejevanje uvoza, razširjanje posesti (Kanada). Uresničeval ga je finančni minister Ludvika XIV. Jean Baptiste Colbert.

PROTIREFORMACIJA – gibanje za obnovo znotraj katoliške Cerkve in za boj proti reformaciji. (tridentinski koncil-pravice in dolžnosti papeža, semenišča, gregorijanski koledar)

JEZUITI – meniški red, ki je pomembno vplival na šolanje in znanost v času protireformacije, širijo protireformacijo, so spovedniki vladarjev (vpliv!), vodijo rojstne in mrliške knjige, spodbujajo misijonarstvo.

ŠENTJERNEJSKA NOČ – začetek verskih oz. hugenotskih vojn. Na dan svetega Jerneja 24. avgusta 1572 (šentjernejska noč) so v Parizu izpeljali pokol 2000 pariških hugenotov (po celi Franciji 10.000). Konec verskih vojn je z NANTSKIM EDIKTOM (1598). Ta določa, da je vera odvisna od vsakega posameznika.

RAZSVETLJENSTVO – kulturno in duhovno gibanje v 18. Stol., ki poudarja enakost vseh ljudi, tabula rasa-človek ob rojstvu nepopisan list; razum, izobrazba, enakost pred zakonom, pravica do astnine, svobodnega mišljenja. (Voltir, Rosseau, Kant, Montesquieu), prve enciklopedije, prostozidarstvo. Slovenci: 1838 SAZU, Pohlin, Zois, Valentin Vodnik, Anton Tomaž Linhart, Jernej Kopitar.

BAROK – Barók je evropski zgodovinski in umetnostni slog, ki se je začel okoli leta 1660. Znj je značilna preobloženost, pozlata,... Uveljavil se je tam, kjer sta bila močna absolutizem in katoliška Cerkev. (Slovenci: Šentjakobska cerkev, Robbov vodnjak, Semeniška knjižnica; Akademija delovnih Ljubljčanov-1693, Filharmonija 1701).

SLIKE

GOTIKA, ROMANIKA (49)

SVETA NEDELJA-CRNGROB (56) – Na freski v Crngrobu pri Škofji Loki. *Freska Svete Nedelje* Vsebinsko najzanimivejša freska na pročelju Crngrobske cerkve je "Sveta Nedelja" iz 15. stoletja. To je pridiga o prepovedanih nedeljskih opravilih kmetov in meščanov nanizanih v 47 prizorov, ki kažejo noše, stare obrti in opravila iz vsakdanjega življenja.

MARIJA S PLAŠČEM (62) – Kamniti relief Marije s plaščem, pod njem zbrani ljudje vseh stanov, med njimi je tudi Barbara Celjska. (oltar gotske cerkve na Ptujski Gori iz 15. Stol.)

RENASANSA (84, 86) – Leonadova risba, Thomas Moore (Utopija)-humanist, sprašuje se o tem, kako upravljati državo; Kopernikov heliocentrični sistem

HENRIK VIII (91)- spor s papežem, ločitev od Cerkev → nastane anglikanska protestantska Cerkev

LUDVIK XIV (112) – »Država, to sem jaz!« absolutist, dvore v Versaillesu, Sončni kralj

CERKEV (117) – Moskovska katedrala Vasilija Blaženega (16. Stol.). Zgradil jo je Ivan Grozni.

PETER VELIKI (118) - (17. Stol.) Potoval pa Zahodni Evropi, zgradil je rusko ladjevje, izvaja reforme vojske in ruskega življenja (davek na brade).

ZEMLJEVID

Str. 68 → Evropa v 16. Stol.